

חולין דף ס"ז

מרבם בורות להיתר

הגמרא הביאה, שמצינו בברייתא שדורשים כלל ופרט וכלל בכתוב "בַּמָּיִם" "בַּמָּיִם" "בַּמָּיִם" ונבעים. וכעת מביאה אופן אחר לדרוש את הכתוב. שנה התנא דבי רבי ישמעאל, הואיל ושני הכללים סמוכים אין להטיל את הפרט ביניהם, אלא מדה בתורה שלא תדונם בכלל ופרט אלא ברבוי ומיעוט⁴³³. "בַּמָּיִם" ריבה, "בַּמָּיִם" ריבה, "בַּמָּיִם" ריבה, חזר וריבה, ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל לאסור חריצין ונעיצין, ומיעט בורות שיחין ומערות להתיר. ואין לומר שריבה לאסור בורות שיחין ומערות ומיעט כלים, שאם כן מה לומדים מהמילה "תאכלו"⁴³⁴. שואלת הגמרא, ואולי נאמר להיפך שמ"תאכלו" למדים להתיר חריצים, ומרבם בורות לאסור? עונה הגמרא, שכך שנה מתתיה בר יהודה: מה ראית לרבות בורות שיחין ומערות להתיר, ולהוציא חריצין ונעיצין לאיסור? שבורות שיחין ומערות שווים לכלים ששניהם עצורים, ואילו חריצין ונעיצין אין עצורים ככלים.

מהו 'סתום' ומפורש שבשרץ המים הגמרא הביאה, שלמדים מהכתוב "אֶת זֶה תֹאכְלוּ", ללמד על ההיתר של שרץ המים בלא סימני טהרה שהוזכר בשני מקראות, אחד סתום ואחד מפורש. מה כשהתיר במפורש לא התיר אלא את השקצים שגדלו במים שבכלים, אף כשהתיר בסתום לא התיר אלא בכלים. מבררת הגמרא, מהו 'סתום' ומהו 'מפורש'? ונחלקו בזה רב אחא ורבינא. אחד אמר, ש'מפורש' זה הפסוק שנאמר ביש לו סנפיר וקשקשת, ו'סתום' הכוונה לפסוק שנאמר באלו

433 וההבדל בין 'ריבה ומיעט' ל'כלל ופרט': ש'כלל ופרט' – הפרט פירושו של כלל, ואין בכלל אלא מה שבפרט – ואפילו דבר הדומה לו אין לך להביא, וכשכלל לך כלל שני אחר הפרט, הועיל לרבות דבר שדומה לפרט. אבל 'ריבה ומיעט' לא פירש המיעוט את הרבוי, אלא מיעט. שלא תשמע ממנו הכל אלא זה והדומים לו, ובלא הרבוי השני היו מרבם כל שדומה למעט, והרבוי השני מרבה כל דבר. והמיעוט מיעט דבר שלא דומה לכלל. וכך מפרשים בסנהדרין (מה): 'כל הנסקלין נתליין': דרבוי ומיעוט לחודו ריבה כל דבר שדומה בכל דבר. רש"י.

434 וממילא, ומשום דרבוי ומיעוט מידרש – איצטריך 'תאכלו' קמא למשרי בורות, דאתי ברבוי ומיעוט וריבוי לאיסורא, דאילו בכלל ופרט דרשינן ליה – לא הוה מתרבו בורות, ולא איצטריך 'תאכלו' יתירא; דקסבר תנא דבי רבי ישמעאל כללא קמא דוקא: דלא מרבי כללא בתרא אלא מידי דמיי דפרט בכל צד, דהיינו נובעין; והכי נמי אמרן לעיל גבי כלל ופרט דחגיבים לתנא דבי רבי ישמעאל: דלא מתרבי ראשו ארוך מכלל ופרט משום דלא דמי בכל צד, ואיצטריך 'סלעם' יתירא לרבווי

שאינן להם סימנים. ואחד אמר 'מפורש' זה הנאמר במי שאינן לו סימנים,
ו'סתום' הכוונה לנאמר במי שיש לו סימנים.

ומבארת הגמרא, טעמו של הראשון הסובר שהכתוב המפורש הוא
זה שנאמר בו סימנים, שכן בכתוב שיש בו סימנים המילה "אותם"
הממעטת את בורות נאמרה ליד הפרט של ימים ונחלים, ומכאן שומעים
שדווקא בהם יש איסור ולא בבורות. אבל בכתוב שלא נאמרו בו סימנים
הוא הסתום, כיון שהמיעוט נאמר ליד הכלל, ולכן הייתי אומר שהזהיר
אפילו בכלים. והחולק שהכתוב המפורש הוא זה שלא נאמרו בו סימנים,
סובר שממנו למדים להתיר כלים. שאם היינו למדים מהכתוב שנאמרו
בו סימנים, הייתי אומר שהמיעוט מהמילה "אותם" ממעטת כלים
שאפילו אם יש סימנים לא יאכלו. לכך גילה הכתוב השני שמיעטו את
הכלים מאיסור, וממילא מותרים.

תולעת שהלכה על הקש ונפלה למים אסורה
אמר רב הונא, לא יסנן אדם שיכר תמרים
בלילה על עצים וקשים, שמא תולעת תלך
על הקשים ותפול לשכר, ולמחרת לא יחשוב לאוכלה כיון שיחשוב
שהיא שרץ המים שלא נאסר, ויעבור משום "שרץ השורץ על הארץ"⁴³⁵.
שואלת הגמרא, ומדוע לכלי מותר, הרי יתכן שנפלה על דופן הכלי ואז
נפלה למים? עונה הגמרא, שכיון וחיותה הוא בכלי לא נחשב שפירשה
מן המים. שכן שנינו בברייתא, מנין לרבות בורות שיחין ומערות ששוחה
ושותה מהן ואינו נמנע? שנאמר: "את זה תאכלו מכל אשר במים".
ומכך שלא חוששים שא פרשה לדופן ואז למים, רואים שבמקום חיותה
לא נחשב לשרץ הארץ. אמר רב חסדא לרב הונא, מצינו כמוך בברייתא.
ששנינו, "כל השרץ השורץ על הארץ" לרבות יבחושין הנמצאים
במרתפי יין, שסיננן. משמע שאם לא סיננם מותר.

פרי שהתליע באודו מחובר לאילן
אמר שמואל, קישות שהתליעה בעודה
מחוברת אסורה⁴³⁶, משום "השרץ השורץ
על הארץ", שכיון והתולעת הלכה בקישות נחשב שהיא כמהלכת על
גבי קרקע. אבל התליעה לאחר מכן, מותרת עד שתצא לאויר. והגמרא

435 כיון דרחשה והלכה קצת על הקשין – נעשית 'שרץ הארץ'. רש"י.

436 עמוד ב'.

רוצה להביא ראיה לחילוק זה, מסתירה שמצינו בברייתות. שבבריתא אחת שנינו, באיסור אכילת שרץ הארץ נאמר: "על הארץ", מכאן שאלו שאינם הולכים על הארץ אלא גדלים בתוך הפרי, כגון: זיון שבעדשים, יתושים שבכליסיים מין קטנית, ותולעת שבתמרים ושבגרוגרות, מותרים. ובברייתא אחרת מצינו, "כל השרץ השורץ על הארץ" לרבות תולעת שבעיקרי זיתים ושבעיקרי גפנים. ולכאורה שתי הברייתות מדברות שהפרי עצמו התליע, אלא שכשהתליע בעוד הפרי מחובר אסור כשמואל, ואם לאחר שהפרי נתלש מותר? דוחה הגמרא, שאפשר להעמיד את שתי הברייתות כשהפרי מחובר, הברייתא שמתירה מדברת בתולעת שבפרי, והאוסרת בתולעת שבאילן. ומוכח כן ששנינו, תולעת שבעיקרי זיתים ושבעיקרי גפנים.

תולעת שגדלה בפרי ומתה לפני ששרצה בארץ
הסתפק רב יוסף, תולעת שגדלה לאחר תלישת הפרי שלדברי הכל מותרת, שנפלה מהפרי ומיד מתה, האם מותרת כיון שלא הלכה על הארץ, או עצם הפרישה מהפרי אוסרת? או שיצאה מקצתה מהפרי, האם נחשב כאילו כולה יצאה או שצריכים דווקא שכולה תצא? או שיצא מהפרי אך לא הגיעה כלל לארץ, האם אסורה מפני שראויה לשרוץ על הארץ?⁴³⁷ ונשאר הגמרא בתיקון.

רב אשי הסתפק, מה הדין בתולעת שגדלה בפרי תלוש ויצאה והלכה על הצד החיצון שלו, האם זה מקום גידולה ואינה אסורה, או שנחשב ששרצה על גבי דבר אחר? ואם נאמר שגג תמרה הוא כדבר אחר, מה הדין אם הלכה על גג גרעינתה ששם היא גדלה? עוד יש להסתפק, מה הדין אם הלכה מתמרה לתמרה, שהואיל ואין זה מקום גידולה יש לה שם 'שורץ', או שצריכים שתצא לאויר העולם? ונשארה הגמרא בתיקון.

תולעים שנמצאים בבהמה
אמר רב ששת בנו של רב אידי, 'קוקיאני' שהם תולעים שבכבד ושבריא⁴³⁸, אסורים.

והטעם, לפי שנכנסו מחוץ לבהמה יחד עם האוכל, ותחלתן שרצו על הארץ. הקשה רב אשי, אם באו באוכל היו צריכים להמצא דרך בית

437 את"ל פירשה ומתה מותרת, משום דאינה ראויה לרחוש. אבל חיה שראויה לרחוש, לא. רש"י.

438 בר"ג מפ' שבראש.

הריעי! ויש שאומרים שכך אמר רב שישא בנו של רב אידי, קוקיאני מותרים. והטעם משום שמן הבהמה עצמה הן גדלין, ואינם 'שרץ הארץ'. אמר רב אשי, אין בכך חידוש, שהרי אם באו עם האוכל היו צריכים להמצא דרך בית הריעי. ולהלכה, קוקיאני אסורים, כין שכשהיא ישנה נכנסים בחוטמה ומשם לקנה ריאה וכבד, ולכך לא נמצאים דרך בית הריעי.

תולעים הנמצאים בין הבשר לעור שבבהמה ושבדגים אסורים, ובדגים מותרים. אמר רבינא לאימו, שתבליע את התולעים הגדלים בדג כדי שלא יקוץ בהם, אבל מותר לאוכלם. אמר רב משרשיא בנו של רב אחא לרבינא, מדוע שבדגים מותר, הרי שנינו בברייתא, ממה שנאמר: "ואת נבלתם תשקצו" לרבות את הדרנים שבבהמה? אמר לו, בשר הבהמה נותר על ידי שחיטה, ואלו לא נותרים בשחיטה ולכן נשארו באיסורם. ודגים שלא צריכים היתר בשחיטה, גם התולעים גדלים בהיתר ומותרים.

תנו רבנן, נאמר באיסור שרץ הארץ: "הולך על גחון" זה נחש, "כל" לרבות השילשול ואת הדומה לשילשול. "על ארבע" זה עקרב, "וכל הולך" לרבות את החיפושית ואת הדומה לחיפושית. "מרבץ גללים", זה נדל. "עד כל" לרבות את הדומה ואת הדומה לדומה.

מביאה הגמרא ששנינו בברייתא, רבי יוסי בן דורמסקית אומר, לויתן דג טהור הוא, שהרי יש לו סנפיר וקשקשת, שנאמר: "גאון אפיקי מגניס", לשון חזק, אלו קשקשים שבו הסגורים וחתומים בו בדוחק. "תחתיו חדודי חקש" אלו סנפירין ששוחה בהם על ידי שחדודים וכך בוקע את המים שלא יעכבוהו.

הדרן עלך פרק 'אלו טרפות'